Journal of Security Horazions

56

Vol. 15
Autumn 2022
P.P: 109-134

Research Paper

Received:
2022-07-27
Revised:
2023-02-16
Accepted:
2023-03-14
Published:
2023-03-14

ISSN: 2538-1857
E-ISSN: 2645-5250

Mental aspects of economic sanctions and Conditionalization of the Iran's economy: Implications for resistance economy

AbdolMohammad Kashian [1]

Abstract

In addition to the direct effects, Economic sanctions indirectly distort the economy by influencing the psychological layers of the society, and its impact is no less than the direct effects. Among the psychological and expected effects of sanctions is the impact on economic markets; So that stimulating the expectations of market players based on an external factor such as sanctions can lead to increased turbulence in the markets and increases economic risk. This article is based on examining the psychological effects of economic sanctions on the foreign exchange market as a central market in Iran's economy and examines the issue of the conditioning of this market in relation to the sanctions. In order to investigate the effect of the psychological aspects of sanctions at different decile levels, the method used in this research is quantile regression, which analyzes the issue using seasonal data of Iran's economy from 2011 to 2021. The obtained results show that the effect of sanctions on exchange rate fluctuations is significant and positive; this means that with the increase in the psychological burden of sanctions, the fluctuations of exchange rate have always increased significantly, and this confirms the Conditionalization of the economy towards foreign issues. This issue has caused the issues related to sanctions toleave their effects on the exchange market, even if they do not actually have any effect, and Iran's economy has faced a higher risk. Finding ways to minimize the psychological aspects of sanctions is one ofthe main suggestions of the current research.

Keywords: Resistance Economy; Sanction; Exchange Market; Mental Effects; Conditional Economy.

1. Corresponding author: Assistant Professor, Department of Economics, Faculty of Economics, Management and Administrative Sciences, Semnan University, Semnan, Iran
A.m.kashian@profs.semnan.ac.ir
DOR: 20.1001.1.25381857.1401.15.56.4.3

Publisher: Imam Hussein University
© **Authors**
This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

نشریه علمی آفاق امنیت

۵۶

سال پانزدهم
پاییز ۱۴۰۱
صص: ۱۳۴-۱۰۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۲
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۱/۲۷
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۳
تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۲۳

شاپا چاپی: ۲۵۳۸-۱۸۵۷
الکترونیکی: ۲۶۴۵-۵۲۵۰

جنبه‌های روانی تحریم‌های اقتصادی و شرطی شدن اقتصاد ایران: دلالت‌هایی برای اقتصاد مقاومتی

عبدالمحمد کاشیان[1]

چکیده

تحریم‌های اقتصادی علاوه بر آثار مستقیمی که در ایجاد محدودیت‌ها و تنگناهای اقتصادی دارد، به طور غیر مستقیم با نفوذ در لایه‌های روانی جامعه منجر به ایجاد آثار انتظاری بر اقتصاد می‌شوند و تاثیر آن کمتر از آثار مستقیم نیست. از جمله آثار روانی و انتظاری تحریم‌ها تاثیرگذاری بر بازارهای اقتصادی است؛ به طوری که تحریک انتظارات بازیگران بازار بر اساس یک عامل خارجی به مانند تحریم می‌تواند منجر به افزایش تلاطم در بازارها شده و ریسک اقتصادی را افزایش می‌دهد. مقاله حاضر به بررسی آثار روانی تحریم‌های اقتصادی بر بازار ارز به عنوان یک بازار محوری در اقتصاد ایران تکیه دارد و موضوع شرطی شدن این بازار نسبت به تحریم را مورد بررسی قرار می‌دهد. به منظور بررسی اثر جنبه‌های روانی تحریم در سطوح دهکی مختلف، روش مورد استفاده در این پژوهش رگرسیون چندکی (کوانتایل) است که با استفاده از داده‌های فصلی اقتصاد ایران از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ به تحلیل موضوع می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که اثر روانی تحریم‌ها بر نوسانات قیمت ارز معنادار و مثبت است؛ به این معنا که با افزایش بار روانی تحریم ها، همواره نوسانات بازار ارز به طور معنی‌داری افزایش یافته است و این موضوع شرطی شدن اقتصاد نسبت به مسائل خارجی را تایید می‌کند. این موضوع باعث شده که مسائل مربوط به تحریم حتی اگر در واقع اثری نیز نداشته باشد و در بسیاری از مواقع اینگونه نیز بوده، آثار خود را در بازار ارز بگذارد و اقتصاد ایران را با ریسک بالاتری مواجه شده است. یافتن راه‌هایی برای کوچک‌سازی جنبه‌های روانی تحریم، از پیشنهادات اصلی پژوهش حاضر است.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد مقاومتی، تحریم، بازار ارز، آثار روانی، اقتصاد شرطی.

۱. نویسنده مسئول: استادیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران
A.m.kashian@profs.semnan.ac.ir
DOR: 20.1001.1.25381857.1401.15.56.4.3

© نویسندگان
ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)
این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه و بیان مسئله

بخش مهمی از تحریم‌های بین‌المللی به تحریم‌های اقتصادی اختصاص دارد که به منظور آسیب زدن به توانایی کشور هدف در دسترسی و استفاده از منابع اقتصادی اعمال می‌شود. عموما غایت تحریم‌های اقتصادی تغییر رفتار گروه‌های هدف دانسته شده تا از طریق ایجاد محرومیت در برخورداری از فرصت‌های اقتصادی بین‌المللی، آن‌ها را مجبور به پذیرش خواسته‌های تحریم‌گر نماید. با در نظر گرفتن اهمیت این دسته از تحریم‌ها می‌توان گفت دو مسیر کلی و خاص برای اعمال آنها وجود دارد: یکی تصمیمات مرتبط با فعالیت‌های تجاری و معاملات و دیگری فعالیت‌های مالی. از ویژگی‌های مهم این تحریم‌ها آن است که این تحریم‌ها قابل سنجش و اندازه‌گیری هستند و عناصر مختلف فعالیت اقتصادی نظیر ارتباطات مالی و انواع مختلف کنشگران یعنی افراد و نهادها و دسترسی آنها به بازارها را تحت تاثیر قرار می‌دهند یا می‌توانند بر کل مجموعه یک کشور اثر گذار باشند (نفیو، ۱۳۹۹).

هر یک از تحریم‌های اقتصادی محدودیت‌هایی را برای دولت، بنگاه‌ها و حتی افراد ایجاد می‌کند، با این وجود علاوه بر آثار مستقیمی که ناشی از محدودیت‌ها ایجاد می‌شود، این تحریم‌ها از بعد روانی و انتظاری نیز بر رفتار بازیگران اقتصادی تاثیر می‌گذارند و نهایتا آثار اقتصادی خاصی را به همراه دارد. اهمیت آثار روانی و انتظاری تحریم‌ها کمتر از آثار واقعی آن‌ها نیست و حتی در بسیاری از موارد می‌تواند مخرب‌تر از آثار واقعی آن باشد. یکی از مهمترین آثار جنبه‌های روانی تحریم، شرطی شدن اقتصاد نسبت به موضوع تحریم‌هاست، به نحوی که در شرایطی که حتی تحریمی واقع نشده است، اما تهدیدها، فشارهای رسانه‌ای، قطع‌نامه‌های بین‌المللی و بسیاری از فاکتورهای سیاسی که صرفا منشا روانی و نه واقعی دارند، آثار خود را بر اقتصاد می‌گذارند و عمدتا سبب تلاطم در بازارهای اقتصادی و در نتیجه افزایش ریسک می‌شود.

برای جمهوری اسلامی ایران سال‌های بعد ۱۳۸۸، دوره پر فراز و نشیبی در حوزه تحریم‌ها بوده است. تحریم‌های بانکی، تحریم خرید نفت، تحریم بانک مرکزی، برجام و خروج رئیس جمهور آمریکا از برجام گوشه‌ای از حوادث این دوره بوده است. با این حال بخش مهم و قابل توجه این دهه، جنبه‌های روانی و شرطی شدن بازارها به مساله تحریم‌ها بوده است که در این پژوهش مورد

بررسی قرار می‌گیرد. در وهله اول به نظر می‌رسد آثار روانی تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران نقش مهمی در شرطی شدن اقتصاد کشور داشته، بگونه‌ای که بازارهای داخلی به کوچکترین اتفاقات خارجی واکنش نشان داده است. طبیعی است زمانی که اقتصاد در چنین مسیر قرار گیرد، همواره با تلاطم و نوسانات متعددی مواجه می‌شود و این نوسانات آسیب جبران ناپذیری به اقتصاد کشور وارد می‌کند.

پژوهش حاضر به دنبال بررسی جنبه‌های روانی تحریم‌های اقتصاد و آثار آن بر بازارهای اقتصادی ایران است که از این منظر می‌تواند نوع شرطی شدن اقتصاد ایران و نوع واکنش آن به جنبه‌های روانی تحریم را تعیین نماید. از آنجا که محوری ترین بازار اقتصاد ایران در موضوع تحریم‌ها، بازار ارز است، تاکید عمده پژوهش حاضر بر این بازار خواهد بود. از انجا که بررسی نوع شرطی شدن اقتصاد مستلزم بررسی‌ها بر اساس سطوح مختلف جنبه‌های روانی تحریم است، روش مورد استفاده در این پژوهش رگرسیون چندکی (کوانتایل) است.

بر این اساس و در ادامه؛ بخش دوم مقاله به بررسی مبانی نظری پژوهش و بررسی پیشینه پژوهش می‌پردازد. بخش سوم روش پژوهش را مورد بررسی قرار می‌دهد. بخش چهارم به ارائه یافته های پژوهش اختصاص خواهد یافت و نهایتا بخش پنجم موضوع به ارائه پیشنهادات و جمع‌بندی خواهد پرداخت.

مبانی نظری پژوهش و پیشینه:

در این بخش به بررسی پیشینه پژوهش شامل نظریه تحریم‌ها، بررسی اجمالی از تحریم‌های وضع شده علیه جمهوری اسلامی ایران در دهه ۹۰ و نیز رابطه آثار روانی تحریم و تلاطم در بازارهای اقتصادی پرداخته خواهد شد.

نظریه تحریم‌ها:

تحریم‌های اقتصادی ابزاری رایج برای ایجاد فشار، تهدید و اعمال زور در مناقشات بین المللی است. این نوع از تحریم‌ها به معنای لغو روابط تجاری و مالی مرسوم برای اهداف سیاست خارجی و امنیتی است و دارای جنبه‌های گوناگونی است(Masters، 2019). عموما هدف از تحریم ایجاد

درد، سختی و ناکامی است تاجایی که کشور هدف مورد تحریم، رفتار خود را تغییر دهد. سیاست مداران نگرشی متفاوت به تحریم وا قدام نظامی دارند، چرا که درگیری‌های نظامی آسیب و تلفات ایجاد می‌کند و نتیجه آن کاملا ملموس است، اما آثار تحریم‌ها کمتر ملموس بوده و اثر تخریبی کمتری دارد شاید همین مسئله یکی از دلائل جذابیت تحریم‌ها به عنوان یک ابزار اعمال قدرت باشد(نفیو، ۱۳۹۹).

در طول تاریخ کشوری که بیش از همه از این ابزار استفاده کرده است، آمریکا بوده است. بعد از جنگ جهانی دوم و به دلیل سیطره آمریکا بر مناسبات اقتصاد جهانی، این کشور از ابزارهای تحریمی متعددی برای رسیدن به اهداف خود استفاده برده است. خصوصا از ۱۱ سپتامبر، تغییر آشکاری به سمت تحریم‌های هدفمند یا به اصطلاح هوشمند وجود داشته است. تحریم‌ها اشکال مختلفی دارند، از جمله ممنوعیت سفر، مسدود کردن دارایی ها، تحریم تسلیحاتی، محدودیت سرمایه، کاهش کمک‌های خارجی و محدودیت‌های تجاری (Masters، 2019).

علیرغم رواج تحریم‌ها به عنوان یک ابزار سیاسی، ادبیات بحث برانگیز در مورد تحریم‌ها وجود دارد که آیا تحریم‌های اقتصادی به اهداف خود رسیده‌اند یا خیر؟ اکثر مطالعات به این نتیجه می‌رسند که تحریم‌های اقتصادی به ندرت اهداف خود را برآورده می‌کنند و به تعبیری شکست خورده هستند(Lacy و Niou، 2004). مطالعات متعددی در حوزه تحریم‌های اقتصادی مدت‌هاست که به دنبال توضیح این بوده که چرا تحریم‌های اقتصادی اغلب شکست می‌خورند (بالدوین ۱۹۸۵؛ بلانچارد و ریپسمن ۱۹۹۹؛ گالتونگ ۱۹۶۷؛ هافباور، شات و الیوت ۱۹۹۰؛ مارتین ۱۹۹۲؛ مورگان ۱۹۹۰). دیدگاه خوش بینانه در مورد تحریم‌ها این است که آنها فقط در یک سوم موارد موفق هستند، در حالی که دیدگاه بدبینانه معتقد است که آنها در حداکثر ۵٪ موارد موفق می‌شوند (هافباوئر و دیگران،۱۹۹۰). معمایی که در ادبیات تجربی تحریم‌ها مطرح می‌شود: اگر تحریم‌ها مستعد شکست هستند و اجرای آنها پرهزینه است، چرا اغلب در منازعات بین‌المللی اعمال می‌شوند؟

اولاً، برخی از محققان، موفقیت در اعمال تحریم را با عبارات محدود به این معنا تعریف کرده‌اند که یک دولت به مطلوب‌ترین نتیجه خود دست می‌یابد، و از مطالعات موردی به این نتیجه رسیده‌اند که تحریم‌های اقتصادی عموماً موفق نیستند. با این وجود مهمترین رهاورد این

تحریم‌ها برای تحریم‌کننده این است که مصمم بودن و قاطعیت وی برای طرف مقابل اثبات شود. در چنین شرایطی حتی تهدید به اعمال مجازات و تحریم نیز می‌تواند به طور مؤثر گروه‌های هدف را وادار به تبعیت کند. از این رو تحریم‌ها علی رغم عدم اطمینان به موفقیت آن، اعمال می‌شوند.

ثانیا، این امکان وجود دارد که موفق بودن تحریم‌ها، به عنوان بهبود شرایط نسبت به وضعیت موجود سنجیده شود، حتی اگر مطلوب‌ترین نتیجه یک دولت محقق نشود. بسیاری از محققان تحریم‌ها را در صورتی شکست خورده می‌دانند که عامل، تحریم‌ها را اعمال کند و هدف تسلیم نشود. اما تحریم‌کننده ای که مصمم است نتیجه تهدید-عدم تبعیت یا تحریم-عدم تسلیم را به وضعیت موجود ترجیح می‌دهد. حتی اگر تحریم‌کننده به مطلوب ترین نتیجه خود نمی رسد، به نتیجه ای دست می‌یابد که آن را به وضعیت موجود ترجیح می‌دهد.

ثالثا، اگر هدفی پس از تهدید به تحریم‌ها تسلیم نشود، این بدان معنا نیست که هرگز نباید تحریم‌ها اعمال شود. اگر عامل تحریم تحریم‌ها را اعمال نکند، آنگاه هدف - و سایر اهداف بالقوه - همیشه تهدیدهای تحریم را نادیده می‌گیرند. تحریم‌ها باید گاهی اعمال شوند، حتی در مواردی که احتمال شکست آنها وجود دارد، تا هدف‌ها به این باور برسند که تحریم‌های تهدید شده همیشه بلوف نیستند. موفقیت تحریم‌ها را نه باید بر اساس مواردی که تحریم‌ها اعمال می‌شوند و شکست می‌خورند، بلکه بر اساس مواردی که تحریم‌های تهدید شده رفتار اهداف را تغییر می‌دهد، قضاوت کرد.

چهارم، تفاوت در رفتار تحریمی یک تحریم کننده ممکن است ریشه در ترجیحات او داشته باشد، نه توانایی هایش. نظریه‌های رایج تحریم‌های اقتصادی، دولت‌ها، به‌ویژه عوامل تحریم کننده را بر اساس توانایی آنها برای مجازات اهداف ضعیف یا قوی می‌دانند. تحریم کنندگان ترجیحات مختلفی دارند که ممکن است به قابلیت‌های آنها مرتبط باشد یا نباشد. دولتی که تحریمی را بر یک کشور تحمیل می‌کند و کشور دیگر را با همان شرایط نادیده می‌انگارد، ممکن است ظرفیت محدودی برای تحریم نداشته باشد. در عوض، ممکن است ترجیح دهد به دلیل هزینه‌های ناشی از دست رفتن درآمدهای تجاری یا نگرانی‌های سیاسی داخلی، تحریم را انجام ندهد. اینکه تصور شود این دولت ناتوان است، خطا در شناخت است(Lacy و Niou، 2004).

تئوری تحریم چهار نتیجه را برای درک موفقیت تحریم‌های اقتصادی ارائه می‌کند (Lacy و Niou، 2004):

۱- ترجیحات بازیکن برای موضوع مورد اختلاف و اعمال تحریم‌ها برای درک بازی تحریم‌ها بسیار مهم است

۲- تهدید به تحریم به همان اندازه مهم است که اعمال تحریم‌ها به عنوان یک استراتژی در مناقشات بین المللی دارای اهمیت است. زمانی که تحریم‌ها احتمالاً موفقیت‌آمیز هستند، این تهدید و نه اعمال تحریم‌ها است که رفتار یک کشور هدف را تغییر می‌دهد.

۳- کشورهایی که تهدید تحریم را نادیده می‌گیرند، بعید است رفتار خود را پس از اعمال تحریم‌ها تغییر دهند

۴- تحریم‌هایی که رفتار هدف را تغییر نمی‌دهند، ممکن است با افزایش شهرت تحریم کننده به‌عنوان یک بازیگر مصمم یا با ایجاد نتیجه‌ای که تحریم کننده به وضعیت موجود ترجیح می‌دهد، موفقیت‌آمیز باشد.

تحریم‌ها علیه ایران

سابقه تحریم‌ها علیه ایران به پیش از انقلاب اسلامی بازمی‌گردد. با این حال بخش مهم و اصلی تحریم‌ها بعد از اعلام استقلال ایران از امریکا و همچنین بعد از پیروزی انقلاب اسلامی بوده است. کارتر رئیس جمهور آمریکا در تاریخ ۸ نوامبر ۱۹۷۹م. با استناد به قانون «کنترل صدور تسلیحات نظامی»، کشتی حامل لوازم یدکی نظامی متعلق به ایران را توقیف کرد و با استناد به قانون شرایط اضطراری اقتصاد بین‌الملل (IEEPA) و قانون شرایط اضطراری ملی (NEA)، با صدور دستور ویژه‌ی شماره‌ی (۱۲۱۷۰)، تمام دارایی‌های ایران در آمریکا را به تصرف خود درآورد. از اینجا به بعد تحریم‌ها علیه ایران سرعت گرفت و دولت آمریکا، تمام تلاش خود را برای ایجاد فشار بر اقتصاد ایران به کار بست.

از سال ۲۰۰۱، دو پدیده جدید در عرصه سیاست تحریم اقتصادی نمودار شد:

- ✓ نخست، پیدایش و گسترش تحریم اقتصادی علیه افراد و سازمان‌های غیر دولتی.
- ✓ دوم، گسترش فزاینده تحریم‌های هوشمند.

به دنبال حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱م.، رئیس‌جمهور وقت آمریکا قانونی را تصویب کرد که اجازه‌ی بلوکه‌ی اموال و دارایی‌های اشخاص حقوقی و حقیقی حامی تروریسم را ارائه می‌کرد. چندی بعد در راستای مخالفت با رشد تفکر استکبار ستیزی در بین ملت‌های مظلوم جهان، ولی در ظاهر به بهانه مبارزه با حامیان تروریسم، شماری از اشخاص حقیقی و حقوقی در ایران نیز در فهرست تحریم‌ها قرار گرفتند. به طوری که برخی بانک‌ها مانند بانک سپه و ملی، مقاطعه‌کاران در صنعت دفاعی و شرکت‌های سپاه پاسداران به همراه مقام‌های سپاه و نیروی قدس در فهرست تحریم‌ها قرار گرفتند. بعد از این نیز تحریم‌ها به صورت دنباله‌داری استمرار یافت. یکی از مهم‌ترین بهانه‌های گسترش دامنه تحریم‌ها بر ضد ایران مقطع «ارجاع پرونده هسته ای ایران به شورای امنیت سازمان ملل» بود به طوری که پس از این تاریخ شورای امنیت و اتحادیه اروپایی به مجموعه تحریم‌گران جمهوری اسلامی اضافه شدند.

در کنار همه این تحریم ها، سال‌های پس از ۱۳۸۸ و خصوصا دهه ۹۰ نیز برای جمهوری اسلامی ایران دوره پرچالشی بود. در این دوره تحریم‌های متعددی از سوی دولت آمریکا، اتحادیه اروپا و حتی سازمان ملل بر علیه ایران تصویب شد و در عین حال امضای توافق نامه‌هایی به مانند برجام، لغو برخی از تحریم‌ها پیشین را دنبال می‌کرد. جدول شماره ۱ فهرست رویدادهای دهه ۹۰ را در این زمینه ارائه کرده است.

جدول ۱: فهرست تحریم‌ها علیه ایران در دهه ۹۰

تاریخ	عنوان تحریم
آذر ۱۳۸۸	ایجاد رعب در میان بانک‌های بین‌المللی با جریمه کردن دو بانک «کردیت بانک سوئیس» و «لوید بانک انگلستان» به علت تسویه دلاری برای ایران
مهر ۱۳۸۹	تحریم‌های ثانویه بانکی علیه سیستم مالی ایران و الزام تمام بانک‌های دنیا به رعایت آن
دی ۱۳۹۰	تحریم خرید نفت از ایران و تحریم بانک مرکزی توسط آمریکا و اعلام جهانی
بهمن ۱۳۹۰	شروع تحریم‌ها اتحادیه اروپا و هدف قراردادن نفت ایران و بانک مرکزی
اسفند ۱۳۹۰	سیستم سوئیفت[1] بانک مرکزی ایران در راستای تحریم‌های اتحادیه اروپا قطع شد
آذر ۱۳۹۲	توافق موقت

1 SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication)

جدول ۱: فهرست تحریم‌ها علیه ایران در دهه ۹۰

تاریخ	عنوان تحریم
مهر ۱۳۹۴	پذیرش برجام
خرداد ۱۳۹۵	اجرای برجام از سوی ایران و بدعهدی طرف‌های مقابل
اردیبهشت ۱۳۹۷	خروج رسمی آمریکا (دوره سوم تحریمی)
آبان ۱۳۹۷	قطع مجدد سوئیفت بعد از خروج آمریکا از برجام و شروع دور جدید تحریم‌ها توسط آمریکا
فروردین ۱۳۹۸	فرصت ۶ ماهه آمریکا برای قطع واردات نفت از ایران
شهریور ۱۳۹۸	تحریم مجدد بانک مرکزی
دی ۱۳۹۸	کاهش تعدادی از تعهدات برجامی ایران
شهریور ۱۳۹۹	تلاش آمریکا برای بازگرداندن تحریم‌های شورای امنیت که با مخالفت این شورای مواجه شده است.
۱۴۰۰	استمرار تلاش‌های بین‌المللی برای احیای برجام و عدم تعهد آمریکا به آن

مهمترین بخش از تحریم‌ها علیه ایران، مربوط به تحریم‌های نفتی و بانکی و مهمترین اتفاق در عرصه سیاست بین‌الملل که دوره جدیدی از معادلات تحریمی را برای ایران آغاز کرد، موضوع برجام بوده است. اینکه تحریم‌ها نتوانسته خواسته‌های تحریم‌کننده را محقق نماید، امری قطعی است و به مانند بسیاری از تحریم‌ها به نتایج مطلوب و دلخواه تحریم‌کنندگان منجر نشده است. با این وجود تحریم‌ها آثاری به همراه دارد که تحلیل آن و یافتن روش‌هایی برای مقابله با آن می‌تواند نقش مهم در بهبود شرایط اقتصادی داشته باشد.

جنبه‌های روانی و اقتصاد شرطی

علی‌رغم اینکه ممکن است تحریم‌های اقتصادی به اهداف خود نرسند، در شرایط متعددی می‌توانند منجر به آسیب‌های اقتصادی، افزایش ریسک و تلاطم در بازارهای اقتصادی شود. از جمله مهمترین کانال‌های این تخریب اقتصادی می‌تواند جنبه‌های روانی موضوع باشد. آثار روانی تحریم‌ها تاثیری به مراتب بیشتر از اصل تحریم‌ها دارد و این موضوع از آن جهت است که بازارهای اقتصادی به شدت تحت تاثیر انتظارات و عوامل روانی هستند. در واقع این انتظارات

بازیگران بازار است که آینده بازار را می‌سازد و از این جهت زمانی که صحبت از تحریم‌های اقتصادی می‌شود، انتظارات بازیگران نسبت به آینده دچار تغییر می‌شود و نهایتا این تغییر دیدگاه در بازار نمایان می‌شود.

در این میان، بازیگران بازار ارز بیش از همه بازارها به این مقوله اهمیت می‌دهند. چرا که عمده تحریم‌های اقتصادی میزان دسترسی کشورها به ارز را تحت تاثیر قرار می‌دهد و از این جهت تحریم‌ها معمولا با کاهش ارزش پول ملی آن کشور همراه است. بسیاری از تحریم‌های آمریکا مربوط به فروش نفت ایران است که خود تاثیر زیادی بر کاهش ردآمدهای ارزی کشور دارد. دسته دیگر تحریم‌ها نیز عمدتا تحریم‌های بانکی و مالی هستند که هدفشان عدم امکان انتقال درآمدهای ارزی به کشور است. در مجموع می‌توان گفت بازار ارز مهمترین بازار در معرض خطر تحریم‌ها در ایران است.

بررسی و تحلیل نگاه بازیگران بازار ارز در ایران نشان می‌دهد که اصلی‌ترین عوامل نااطمینانی تثبیت دامنه نوسانات نرخ ارز عدم تعهد امریکا به توافقات بین المللی و ابهام در رفتارهای این کشور، افت قیمت جهانی نفت، افزایش کسری بودجه دولت و کاهش دستوری نرخ بهره بانکی (و به تبع آن کاهش انگیزه برای پس‌انداز و روانه شدن سپرده‌های بانکی به سوی بازارهای موازی به خصوص بازار ارز) است. در مجموع بازیگران بازار ارز اهمیت زیادی به مقولات خارجی و از جمله تحریم‌ها نشان می‌دهند. طبیعی است که در چنین شرایطی هر نوع تهدید، تطمیع، اخبار مثبت و منفی بلادرنگ تاثیر خود را بر انتظارات بازیگران بازار می‌گذارد و آثار آن در بازارها خصوصا بازار ارز نمایان می‌شود. هر چقدر جنبه‌های روانی این موضوع بیشتر باشد؛ می‌توان انتظار تلاطم‌های بیشتری را داشت. از طرفی رسانه‌ها نیز به عنوان ابزاری در اختیار آمریکا و متحدانش در جهت امنیتی کردن جمهوری اسلامی ایران مورد استفاده قرار گرفته است (برگز و بختیاری، ۱۴۰۰) که نقش موثری در تشدید جنبه‌های روانی نیز داشته است.

در چنین شرایطی، نااطمینانی در بازار ارز متاثر از برخی هیجانات و انتظارات کوتاه‌مدت ممکن است با جهش‌های افزایشی مقطعی موجب افزایش تلاطم در بازار ارز و افزایش مکرر نرخ ارز انتظاری شود و گذار به نرخ باثبات را با چالش مواجه کند. تصحیح انتظارات، جهت‌دهی به اطلاعات عمومی و ایجاد شفافیت در خصوص روند تحولات متغیرها و بازارها و کنترل

تاثیرگذاری هیجانات زودگذر و ناپایدار موجب کاستن از دامنه نوسانات نرخ ارز و محدود کردن کرانه‌های تغییر آن و تثبیت نرخ ارز خواهد شد.(سوری، ۱۳۹۶)

پیشینه پژوهش

علوی و جودکی (۱۴۰۰) در پژوهش خود به بررسی نقش گروه ویژه اقدام مالی (FATF) در اثربخشی بیشتر تحریما علیه ایران اشاره می‌کند و معتقدند عضویت ایران در این سازمان نه تنها کمکی به کشور برای رفع تحریم‌ها نمی‌کند بلکه تا حد زیادی تحریم‌ها را تشدید نیز می‌کند و حتی منجر به خود تحریمی نیز می‌شود.

کمالی دهکردی (۱۳۹۹) بازار مسکن در ایران را از منظر تحریم‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد و معتقد است شوک‌های تحریمی می‌توان قیمت مسکن را تا حد زیادی افزایش دهد. از این منظر تحریم‌ها توانسته بر بازار مسکن تاثیرگذار باشد. با این حال در این پژوهش تحلیلی از آثار روانی تحری نشده و معین نیست که چه بخشی از افزایش قیمت ناشی از آثار روانی و چه بخشی ناشی از آثار واقعی است.

کشاورز حداد و دیگران (۱۳۹۹) تحریم‌ها باعث کاهش درآمدهای نفتی و در نتیجه نوسانات اقتصادی شده است. تکانه‌های در قیمت نفت یا تحریم‌های اقتصادی، آثار خود را در بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله بخش تولید، بازار ارز و بازار سهام می‌گذارد.

مطالعه علوی و دیگران (۱۳۹۷) به بررسی عوامل اصلی تاثیرگذار بر بحران ارزی سال ۱۳۹۷ می‌پردازند و دلایل متعددی برای این بحران ارائه می‌کنند که از جمله مهمترین آن‌ها می‌توان به عدم مداخله بانک مرکزی در بازار آزاد، سیاست غلط دولت در اجرای ارز تک نرخی با قیمت ۴۲۰۰ تومان و سایر عوامل اشاره کرد.

مروت و فریدزاد (۱۳۹۴) در پژوهش به بررسی انتظارات و نقش آ« در بی‌ثباتی بازار ارز پرداخته و نشان می‌دهد در دوران افزایش نوسانات قیمت ارز، بازارها با افزایش تقاضا نیز مواجه بوده است و در شرایط متفاوت، عکس آن نیز صادق بوده است.

ابونوری و دیگران (۱۳۸۸) نیز به بررسی نوسانات نرخ ارز و تاثیرپذیری آن از اخبار در اقتصاد ایران پرداخته‌اند و برای رسیدن به اهداف پژوهش خود از مدل‌های خانواده آرچ استفاده رده‌اند. به ارزیابی اثر اخبار بر نوسانات نرخ ارز در ایران با استفاده از الگوهای خانواده (ARCH) پرداخته است. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که اخبار بد تاثیر بیشتری بر نوسانات قیمت ارز دارد تا اخبار خوب.

در مطالعات خارجی نیز پسران و همکاران[1] (۲۰۲۱) در پژوهشی ضمن اشاره به این موضوع که علاوه بر سوء مدیریت‌های اقتصادی در سال‌های قبل، تحریم‌ها نیز بر متغیرهای داخلی اقتصادی ایران تأثیر گذار می‌باشد. ولی به دلیل انزوای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها افزایش قیمت‌های جهانی همچون نفت بر عواملی همچون نرخ ارز تأثیر گذاری ندارد.

بیگلیزر و لکتزیانب[2] (۲۰۲۰) به بررسی تأثیر تحریم‌ها بربازار سهام ۶۶ کشور از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۵ می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که تحریم‌ها تأثیر منفی قابل توجهی بر ارزش گذاری بازار سهام این کشورها دارد به شرطی این کشورها قبلاً مورد تحریم قرار نگرفته باشند. تحریم مجدد باعث کاهش اثر گذاری تحریم‌ها می‌شود.

کابا و رادو[3] (۲۰۲۰) با اشاره به تحریم ۴۰ ساله ایران به خصوص تحریم‌های جدید و مذاکرات ۱ +۵ به دنبال تأثیر گذاری بر اقتصاد ایران است. نویسنده اشاره می‌کند هر چند تحریم‌ها تأثیر خود را بر اقتصاد خواهد است ولی تلاش ایران برای شناسایی نقاط ضعف خود در دوران تحریم با تغیر سیاست‌های اقتصادی کلان خود باعث افزایش تاب آوری و سازگاری اقتصادی خود در برابر سنگ‌اندازی‌های کشورهای تحریم کننده شده است.

داده‌ها و روش تحقیق

در این بخش به بررسی روش تحقیق بر اساس داده‌های موجود پرداخته و با توجه به نوع سؤال مطرح‌شده در پژوهش، یک روش مناسب ارائه خواهد شد.

---

1 Laudati،Pesaran (2021)
2 Biglaiser،Lektzian (2020)
3 Caba ، Radu (2020)

متغیرهای پژوهش

پژوهش حاضر دارای ۳ نوع متغیر وابسته، مستقل و کنترل است که به شرح ذیل معرفی می‌شوند:

متغیر وابسته: متغیر وابسته در پژوهش نوسانات قیمت ارز می‌باشد$\sigma_{\$}$. داده‌های قیمت ارز به صورت فصلی و برای مدل ۱۱ سال از سایت بانک مرکزی ایران استخراج شده و برای محاسبه نوسانات قیمت ارز از فیلتر هودریک پرسکات استفاده‌شده است که در این فیلتر با روندزدایی از متغیر، نوسانات آن حول روند معین می‌شود و به عنوان معیاری برای نوسانات استفاده می‌شود. نتایج شبیه این فیلتر با پسماندهای مدل گارچ دلالت بر آن دارد که هر کدام از این دو متغیر می‌تواند به عنوان معیاری بر سنجش ریسک بازار مورد استفاده قرار گیرد.

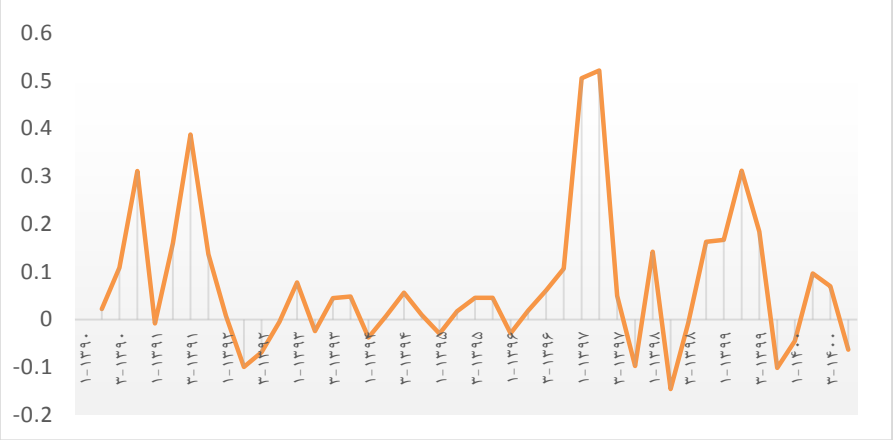

نمودار ۱: نوسانات قیمت ارز (ماخذ: دستاوردهای پژوهش، با استفاده از داده‌های بانک مرکزی)

متغیر مستقل: متغیر مستقل پژوهش حاضر آثار روانی تحریم هاست (San). داده‌های مربوط به این شاخص نیز با جستجو در آرشیو روزنامه‌های کشور استخراج شده است. به این صورت که تعداد تکرار عبارت تحریم در عنوان مطالب تمامی روزنامه‌های موجود در طول یک فصل شناسایی شده و به صورت سرانه به عنوان شاخص اصلی در مدل مورد استفاده قرار گرفته است. نمودار ذیل نشان دهنده آثار روانی تحریم‌هاست. همانطوری که واضح است طی سال‌های ۱۳۹۰ و

۱۳۹۱ و همچنین سال ۱۳۹۷ جنبه‌های روانی تحریم به اوج خود رسیده و رسانه‌ها بـه ایـن موضـوع اهمیت داده‌اند.

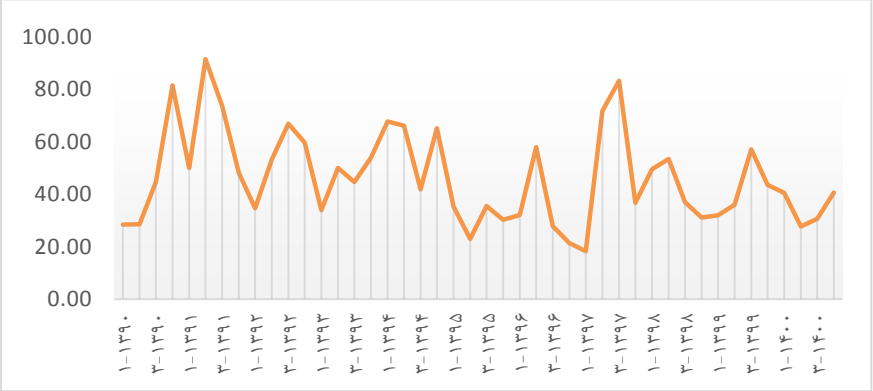

نمودار ۲: جنبه‌های روانی تحریم (ماخذ: دستاوردهای پژوهش)

متغیر کنترلی:

پژوهش حاضر دارای دو متغیر کنترل است که بـر اسـاس مبـانی نظـری بـه طـور معنـاداری بـر نوسانات قیمت ارز تاثیر گذار هستند اولین متعیر نوسانات نرخ تورم است که خود به عنـوان عامـل اصلی نوسانات قیمت ارز مد نظر قرار می‌گیرد و دیگری نوسانات قیمت نفـت اسـت. از آنجـا کـه اقتصاد ایران وابستگی زیادی به نفت دارد، افزایش قیمت نفت، این مزیت را برای کشور به همـراه دارد که امکان کنترل بیشتری بر قیمت ارز خواهد داشت و در نتیجه انتظار می‌رود نوسانات قیمـت ارز کاهش یابد. در خصوص تورم نیز ذکر این نکته دارای اهمیت است که قیمت واقعی ارز تابعی از قیمت اسمی و تورم داخلی و خارجی است. به طور معمول افزایش تورم، منجر به افـزایش نـرخ ارز نیز می‌شود تا در نتیجه قیمت واقعی نرخ ارز کمتر دچار تغییر شود.

روش پژوهش

شناخت گونه‌های رفتاری بازیگران حقوقی از طریق داده‌های پیش‌گفته، نیازمند بهره‌گیـری از نوع خاصی از روش‌های رگرسیونی است که مهم‌ترین آن‌ها رگرسیون کوانتایل است. با توجه بـه اینکه داده‌های پژوهش هم شامل سری زمانی و هم شامل مقاطع است، مدل مورداستفاده از جـنس پنل کوانتایل خواهد بود.

در آمار و ادبیات اقتصادسنجی، میانگین یکی از معیارهای تمرکز است و مقدار آن به‌تنهایی نمی‌تواند اطلاعات کاملی و دقیقی از جامعه آماری و شکل توزیع به دست دهد. به همین ترتیب رگرسیون معمولی (مبتنی بر میانگین شرطی) نیز با نقص‌هایی همراه است و اطلاعات کاملی در خصوص تأثیر متغیرهای توضیحی در سطوح یا کوانتایل‌های مختلف متغیر وابسته فراهم نمی‌کند. در این راستا، چندک‌ها یا صدک‌ها در کنار هم می‌توانند، شکل توزیع و روابط میان متغیرها را به صورت جامع‌تری به تصویر بکشند (مهرآرا و شیرمحمدی، ۱۳۹۸، ص ۲۰۹). روش رگرسیون چندک (کوانتایل) که توسط کوانکر و باست (۱۹۷۸) معرفی شد، برخلاف روش حداقل مربعات معمولی اثر نهایی متغیرهای توضیحی بر متغیر وابسته در نقاط مختلف توزیع و نه فقط میانگین را برآورد می‌کند. این روش نسبت به روش حداقل مربعات معمولی دارای مزایایی است، ازجمله ویژگی‌های این روش حساسیت کمتر نسبت به داده‌های پرت است، از طرف دیگر در این روش تخمین‌ها نسبت به عدم نرمال بودن، قوی و مستحکم هستند. علاوه بر مزیت‌های فوق رگرسیون کوانتایل نسبت به حداقل مربعات معمولی، در حضور ناهمسانی واریانس از استحکام نتایج بیشتری برخوردار است (مهرآرا و شیرمحمدی، ۱۳۹۸، ص ۲۱۰).

مدل اقتصادسنجی کوانتایل یا رگرسیون برای کوانتایل τام متغیر وابسته، به عنوان تابع خطی از متغیرهای توضیح دهنده به صورت رابطه ذیل تصریح می‌شود:

$$y_i = x_i'\beta_\tau + u_{\tau_i} \ , \ \ Quant_\tau(y_i|x_i) = x_i'\beta_\tau \qquad (۱)$$

در معادله فوق $Quant_\tau(y_i|x_i)$ عبارت شرطی y_i به شرط x_i را نشان می‌دهد که عبارت $Quant_\tau(u_\tau|x_i) = 0$ را تضمین می‌کند. در ساختار رگرسیون کوانتایل، اثر متغیرهای توضیحی بر توزیع شرطی متغیر وابسته که در این پژوهش شامل نوسانات بازار سهام می‌شود به وسیله فرایند مینیمم کردن مجموع قدر مطلق خطاها تخمین زده می‌شود. برای برآورد ضرایب مدل فوق از حداقل سازی قدر مطلق خطاها با وزن دهی مناسب به صورت رابطه ذیل استفاده می‌شود:

$$\min \beta_\tau \left\{ \sum_{i:y_i \geq x_i'\beta\tau} \tau \left| y_i - x_i'\beta_\tau \right| + \sum_{i:y_i < x_i'\beta_\tau} (1-\tau) \left| y_i - x_i'\beta_\tau \right| \right\} \qquad (۲)$$

آنچه باعث شده در این پژوهش از مدل کوانتایل استفاده شود آن است که امکان بررسی آثار روانی تحریم در سطوح مختلف نوسانات بازار را به درستی تبیین نماید. در واقع مدل کوانتایل این امکان را فراهم می‌آورد که نوسانات بازار ارز در این پژوهش به چندک‌های مختلفی از حیث سطح نوسانات تقسیم شوند و آثار روانی تحریم بر هر دسته از آن‌ها به صورت مجزا سنجیده شود.

تصریح مدل

در این مطالعه بر اساس رویکرد رگرسیون کوانتایل به بررسی تأثیر جنبه‌های روانی تحریم بر نوسانات ارز پرداخته شده است. متغیرهای الگو بر اساس مبانی نظری و ادبیات تجربی و دسترسی به داده‌ها انتخاب شده‌اند. برای این منظور رگرسیون به صورت رابطه ذیل تصریح و مورد برآورد قرار خواهد گرفت:

$$\mathrm{Quant}_{\sigma_{\$,t}}(\tau_k|\alpha_i X_t) = \beta_1 + \beta_2\sigma_{\mathrm{Oil}_t} + \beta_3\mathrm{San}_t + \beta_2\sigma_{\mathrm{PPI}_t} \quad (۳)$$

σ_{ppi} نشان‌دهنده نوسانات قیمت بر اساس شاخص قیمت تولیدکننده است

$\sigma_{\$}$ نشان‌دهنده نوسانات قیمت دلار

San نیز نشان‌دهنده جنبه‌های روانی تحریم است

σ_{oil} نشان دهنده نوسانات قیمت نفت است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل اقتصاد ایران است که داده‌های آن به صورت فصلی دوره ۴۴ ماهه سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ را شامل می‌شود. داده‌های پژوهش حاضر به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی جمع آوری شده و از سایت‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و مرکز آمار ایران جمع آوری شده و با استفاده از برنامه excel داده‌ها محاسبه شده و با کمک برنامه eviews تجزیه و تحلیل شده است.

تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

در این بخش به تحلیل داده‌ها و ارائه یافته‌های پژوهش پرداخته می‌شود.

آمار توصیفی

پیش از پرداختن به نتایج به دست آمده از تحلیل داده‌ها، لازم است بر اساس آمار توصیفی، مشخصاتی از متغیرهای پژوهش تبیین شود. مهم‌ترین متغیر این پژوهش، مساله آثار روانی تحریم‌هاست. طبق محاسبات صورت گرفته، به طور میانگین در طی هر فصل هر روزنامه ۴۶ مطلب منتشر کرده که در عنوان آن کلمه تحریم داده می‌شود. در برخی از فصول این تعداد به ۹۱ مطلب نیز رسیده است. انحراف از معیار بالای این شاخص نشان از پراکندگی بالای داده‌ها و متفاوت بودن رفتار رسانه‌ها در زمان‌های مختلف است. همچنین چولگی مثبت این داده نشان می‌دهد که فراوانی داده‌ها در مقادیر بالاتر از میانگین بیشتر است.

ریسک نرخ ارز، معادل پسماندهای قیمت نرخ ارز نسبت به روند اصلی آن است که نتایج به دست آمده از توصیف داده‌ها دلالت بر آن دارد که میانگین آن مثبت بوده است. تحلیل این عدد به این صورت است که در اکثر مواقع نوسانات قیمت ارز به سمت بالا بوده است. انحراف از معیار بالای این داده‌ها نیز نشان‌دهند پراکندگی قابل توجه این نوسانات در ازمنه مختلف می‌باشد. این تحلیل در خصوص سایر متغیرها نیز قابل بیان است.

جدول ۲: آمار توصیفی (ماخذ: دستاوردهای پژوهش)

	ریسک نرخ ارز	ریسک قیمت نفت	رشد قیمت نفت	ریسک شاخص قمیت	رشد شاخص قیمت	آثار روانی تحریم‌ها
میانگین	۰/۰۰۵۷۸۸	۰/۱۷۴۱۰۲	-۰/۲۱۲۸۳	۰/۰۲۱۴۵۸	۶/۰۸۰۰۷۳	۴۶/۷۳۵۳۵
میانه	-۰/۰۰۴۸۲۸	۱/۵۶۴۱۷۵	-۰/۰۴۳۴۵۳	۰/۰۰۹۷۴	۳/۶۳۱۱۹۱	۴۳/۵۷
بیشینه	۰/۴۴۴۱۷	۲۱/۷۱۲۹	۲۵/۹۰۴۲۴	۸۵/۶۷۸۸۹	۲۱/۵۷۹۶۳	۹۱/۵۷
کمینه	-۰/۴۲۹۳۹۸	-۲۴/۹۸۶۳۲	-۲۰/۸۰۴۹۷	-۵۶/۸۱۷۹۸	-۰/۱۷۹۵۶۷	۱۸/۲۹
انحراف از معیار	۰/۲۳۱۶۹	۱۲/۳۸۵۵۱	۹/۶۸۹۵۱۸	۲۷/۵۹۴۴۷	۵/۱۰۷۵۶۵	۱۷/۷۹۷۵
چولگی	۰/۰۷۵۶۲۲	-۰/۲۱۱۷۰۸	۰/۱۱۸۹۴۸	۰/۸۳۷۹۲۸	۱/۰۵۲۲۲	۰/۶۴۹۲۰۳

تخمین مدل

هدف از پژوهش حاضر بررسی چگونگی شرطی شدن اقتصاد نسبت به مسائل تحریمی است. مدل بگونه‌ای طراحی شده که تاثیر آثار روانی تحریم‌ها و هیاهوی ناشی از رفتارهای رسانه‌ای بر ریسک قیمت ارز را مورد ارزیابی قرار دهد. همچنین برخی از متغیرهای تاثیرگذار دیگر که بر نوسانات قیمت ارز امکان تاثیر داشته‌اند، به مدل اضافه شده تا تصریح بهتری صورت گیرد. استفاده از مدل چندکی (کوانتایل) نیز این امکان را فراهم آورده که آثار مورد نظر در سطوح مختلفی از جو روانی حاکم بر بازارهای اقتصادی سنجیده شود.

نتایج تخمین مدل در خصوص جنبه‌های روانی تحریم در قالب جدول ۴ و نمودار ۳ نشان داده شده است. نمودار ۳ تاثیر آثار روانی تحریم بر نوسانات قیمت ارز در کوانتایل‌های ده‌گانه را نشان می‌دهد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که اثر تحریم‌ها بر نوسانات قیمت ارز در اکثر دهک‌ها معنادار و مثبت است. به این معنا که با افزایش بار روانی تحریم‌ها در دهه گذشته، همواره نوسانات بازار ارز به طور معنی‌داری افزایش یافته است و این موضوع شرطی شدن اقتصاد نسبت به مسائل خارجی را تایید می‌کند. نکته قابل توجه در نمودار ۳ آن است که در شرایطی که آثار روانی تحریم‌ها کمتر بوده و کمتر موضوع تحریم مورد تکیه رسانه‌ها قرار می‌گرفته، نوسانات بازار ارز با اثر بالاتری همراه بوده است. به عبارتی از زمانی که زمزمه‌های تحریم شکل می‌گیرد بازار با نوسانات زیادی مواجه است.

جدول ۳: نتایج تخمین مدل برای جنبه‌های روانی تحریم (ماخذ: دستاوردهای پژوهش)

متغیر	.Prob	t-Statistic	Std. Error	Coefficient	Quantile
جنبه‌های روانی تحریم	۰/۰۳۳۵	۲/۲۰۲۵	۰/۰۰۱۸	۰/۰۰۳۹	۰/۱۰۰۰
	۰/۰۰۸۳	۲/۷۷۸۳	۰/۰۰۱۵	۰/۰۰۴۲	۰/۲۰۰۰
	۰/۰۱۳۲	۲/۵۹۲۹	۰/۰۰۱۶	۰/۰۰۴۲	۰/۳۰۰۰
	۰/۱۰۴۱	۱/۶۶۳۲	۰/۰۰۱۷	۰/۰۰۲۹	۰/۴۰۰۰
	۰/۰۵۴۵	۱/۹۸۱۰	۰/۰۰۱۹	۰/۰۰۳۸	۰/۵۰۰۰
	۰/۰۴۴۲	۲/۰۷۷۶	۰/۰۰۱۹	۰/۰۰۳۹	۰/۶۰۰۰
	۰/۱۴۰۰	۱/۵۰۵۶	۰/۰۰۲۰	۰/۰۰۳۰	۰/۷۰۰۰
	۰/۸۲۴۴	۰/۲۲۳۴	۰/۰۰۳۱	۰/۰۰۰۷	۰/۸۰۰۰
	۰/۹۵۳۸	(۰/۰۵۸۳)	۰/۰۰۲۳	(۰/۰۰۰۱)	۰/۹۰۰۰

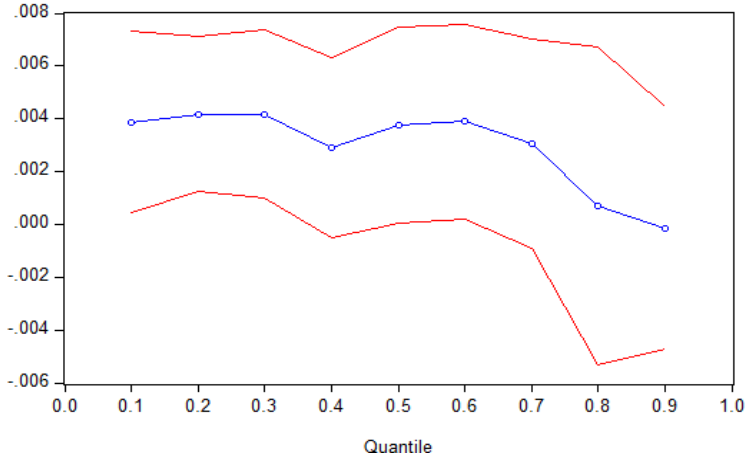

نمودار ۳: تاثیر آثار روانی تحریم بر نوسانات قیمت ارز در کوانتایل‌های ده‌گانه (ماخذ: یافته‌های پژوهش)

موضوع دیگری که یافته‌ای پژوهش دلالت بر آن دارد، اثر مثبت و معنی‌دار نوسانات قیمت نفت بر نوسانات قیمت ارز است. نتایج نشان می‌دهد افزایش ریسک قیمت نفت در بازارهای جهانی، منجر به افزایش نوسانات نرخ ارز در بازار ایران می‌شود. دلیل این موضوع می‌تواند وابستگی کشور به درآمدهای نفتی و تامین ارز مورد نیاز از محل درآمدهای ارزی باشد. از این جهت امکان آسیب‌پذیری کشور در شرایط کاهش قیمت نفت و حتی در شرایط افزایش قیمت نفت وجود دارد.

جدول ۴: نتایج تخمین مدل برای نوسانات قیمت نفت (ماخذ: دستاوردهای پژوهش)

متغیر	*Prob.*	*t-Statistic*	*Std. Error*	*Coefficient*	*Quantile*
نوسانات قیمت نفت	۰/۱۲۶۰	۱/۵۶۲۸	۰/۲۹۴۰	۰/۴۵۹۵	۰/۱۰۰۰
	۰/۱۳۹۵	۱/۵۰۷۸	۰/۲۰۹۳	۰/۳۱۵۶	۰/۲۰۰۰
	۰/۲۳۱۶	۱/۲۱۴۶	۰/۱۵۳۵	۰/۱۸۶۴	۰/۳۰۰۰
	۰/۱۰۸۳	۱/۶۴۲۸	۰/۱۴۴۳	۰/۲۳۷۱	۰/۴۰۰۰
	۰/۰۶۷۹	۱/۸۷۶۷	۰/۱۳۸۱	۰/۲۵۹۲	۰/۵۰۰۰
	۰/۰۴۰۵	۲/۱۱۷۵	۰/۱۳۱۷	۰/۲۷۹۰	۰/۶۰۰۰
	۰/۰۱۸۰	۲/۴۶۷۲	۰/۱۳۷۰	۰/۳۳۸۰	۰/۷۰۰۰
	۰/۰۴۷۰	۲/۰۴۹۷	۰/۱۵۳۸	۰/۳۱۵۲	۰/۸۰۰۰
	۰/۰۱۳۳	۲/۵۹۲۲	۰/۱۵۶۹	۰/۴۰۶۷	۰/۹۰۰۰

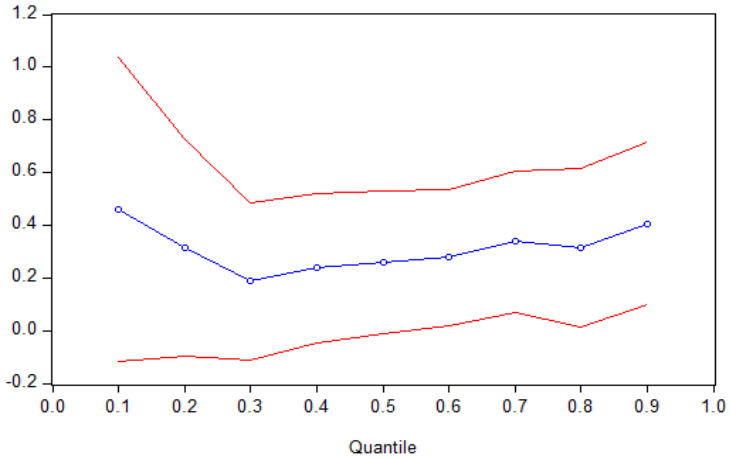

نمودار ۴: تاثیر نوسانات قیمت نفت بر نوسانات قیمت ارز در کوانتایل‌های ده‌گانه (ماخذ: یافته‌های پژوهش)

همانطوری که در جدول شماره ۵ دیده می‌شود، سایر متغیرها نیز اثرمعنی‌داری بر نوسانات قیمت ارز دارند. نوسانات تورم در اقتصاد منجر به افزایش نوسانات قیمت ارز می‌شود و دلیل آن منطقی است که بر قیمت ارز واقعی حاکم است. در واقع افزایش قیمت‌ها منجر به کاهش ارزش واقعی ارز می‌شود و لذا بازار ارز نسبت به تغییرات قیمتی در بازار حساسیت نشان می‌دهد. نکته قابل توجه در خصوص نوسانات نرخ ارز آن است که در تمامی دهک‌های اثر مثبت و معنی‌دار خود را نشان داده است./۳

جدول ۵: نتایج تخمین مدل برای نوسانات قیمت کالا و خدمات (ماخذ: دستاوردهای پژوهش)

متغیر	Prob.	t-Statistic	Std. Error	Coefficient	Quantile
نوسانات قیمت کالا و خدمات	۰/۰۰۰۱	۴/۳۰۶۳	۰/۹۳۰۸	۴/۰۰۸۴.	۰/۱۰۰۰
	۰/۰۰۰۳	۳/۹۹۰۴	۰/۷۸۸۵	۳/۱۴۶۳	۰/۲۰۰۰
	۰/۰۰۰۲	۴/۰۹۷۱	۰/۷۵۸۹	۳/۱۰۹۳	۰/۳۰۰۰
	۰/۰۰۰۴	۳/۹۰۳۵	۰/۷۲۵۰	۲/۸۲۹۹	۰/۴۰۰۰
	۰/۰۰۰۳	۳/۹۵۲۰	۰/۶۹۳۵	۲/۷۴۰۵	۰/۵۰۰۰
	۰/۰۰۰۲	۴/۱۱۷۰	۰/۶۵۹۱	۲/۷۱۳۳	۰/۶۰۰۰
	۰/۰۰۰۱	۴/۱۸۹۳	۰/۶۸۰۹	۲/۸۵۲۳	۰/۷۰۰۰
	۰/۰۰۰۶	۳,۷۴۹۶	۰/۹۹۴۱	۳/۷۲۷۴	۰/۸۰۰۰
	۰/۰۰۰۱	۴/۲۵۷۵	۰/۹۰۹۳	۳/۸۷۱۴	۰/۹۰۰۰

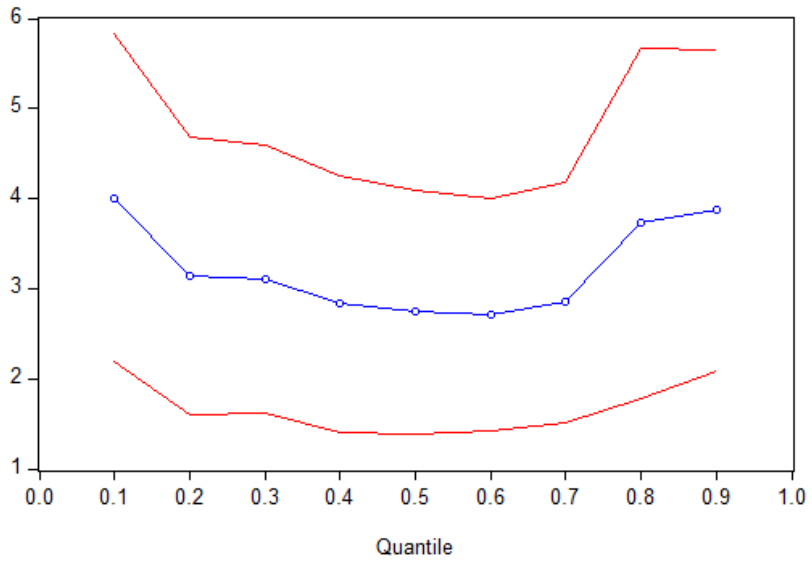

نمودار ۵: تاثیرنوسانات قیمت کالاوخدمات برنوسانات قیمت ارز درکوانتایل‌های ده‌گانه (ماخذ: یافته‌های پژوهش)

آزمون ثبات مدل

نتایج به دست آمده در تحلیل پیشین نیازمند سنجش آزمون ثبات است. برای سنجش ثبات از آزمون ثبات رمسی استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد در بسیاری از سطوح احتمالا بی‌ثباتی کمتر از ۵درصد است و از این رو می‌توان ثبات مدل را تایید کرد.

جدول ۶: نتایج آزمون ثبات (Ramsey RESET Test) ماخذ دستاوردهای پژوهش

	Value	df	Probability
QLR L-statistic	۱۳/۲۱۷۰۲	۵	۰/۰۲۱۴
QLR Lambda-statistic	۱۰/۷۳۹۰۴	۵	۰/۰۵۶۸

تفسیر نتایج

نتایج به دست آمده از پژوهش دلالت بر آن دارد که نوسانات نرخ ارز تحت تاثیر عوامل مختلفی است که از جمله آن می‌توان به تاثیرگذاری سه عامل جنبه‌های روانی تحریم، ریسک بازار نفت و نوسانات شاخص قیمت کالا و خدمات اشاره کرد. هر یک از این ۳ شاخص چه به طور کلی و چه به صورت اثرگذاری در دهک‌های مختلف اثر مثبت و معنی‌داری بر نوسان در

بازار ارز دارند. مهمترین متغیر در پژوهش جنبه‌های روانی تحریم است. نتایج نشان می‌دهد که در شرایطی که ابعاد رسانه‌ای و روانی تحریم‌ها در سطح کشور تقویت می‌شود، بازار ارز نوسانات خود را آغاز می‌کند. این نوسانات در واقع افزایش ریسک در بازار است و تا سطوح مختلفی از فشار روانی بازار استمرار می‌یابد. با این وجود در شرایطی که آثار روانی به سطوح بالایی دهک می‌رسد، متغیر معنی‌داری خود را از دست می‌دهد. دلیل مساله آن است که احتمالا در شرایط سنگین رسانه‌ای بازار با احتیاط زیادی رفتار می‌کند و بازیگران به تکرار بیش از حد موضوع تحریم واکنشی نشان نمی‌دهند.

در مورد نوسانات نرخ نفت، از آنجا که اقتصاد ایران و ابستکی قابل ملاحظه‌ای به درآمدهای نفتی دارد هر تغییری در قیمت نفت می‌تواند آثار خود را بلافاصله بر اقتصاد ایران نشان دهد. مهمترین بازاری که از نوسانات نرخ ارز تاثیر می‌پذیرد، بازار ارز است. همانطوری که نتایج نشان می‌دهد در سطوح پایین نوسانان قیمت نفت، بازار ارز واکنشی از خود نشان نمی‌دهد چرا که ضرایب معنی‌دار نیستند. همزمان با افزایش نوسانات قیمت نفت و قرار گرفتن نوسانات در سطوح بالایی دهکی (خصوصا دهک ۵ به بعد)، نوسانات بازار نفت بر نوسان قیمت ارز در بازار موثر می‌شود و اثرات آن به صورت فزاینده بر بازار ارز خود را نشان می‌دهد.

نهایتا اینکه نوسانات قیمت در بازار کالا و خدمات نیز اثر خود را بر نوسان بازار ارز می‌گذارد. نوسانات قیمت کالا و خدمات در تمامی سطوح دهکی اثر مثبت و معنی دار بر نوسان نرخ ارز دارد، چرا که قیمت واقعی ارز تابعی از قیمت اسمی و میزان تورم در جامعه است. وجود تورم در جامعه به مرور زمان باعث کاهش ارزش پول داخلی و افزایش ارزش پول خارجی می‌شود و لذاست که مورد نظر بازیگران بازار ارز قرار می‌گیرد. این این رو نوسانات در نرخ تورم و یا سطح قیمت‌ها در بازار کالا و خدمات می‌تواند آثار خود را بر بازار ارز بگذارد.

نتیجه‌گیری

تحریم‌های اقتصادی مهم‌ترین و اثرگذارترین نوع از تحریم‌ها محسوب می‌شود و کشورهای قدرتمند اقتصادی از این ابزار به منظور متقاعدسازی، تهدید و یا تنبیه گروه‌های هدف بهره می‌برند. علی رغم اینکه تحریم‌ها در بسیاری از موارد به اهداف خود نمی‌رسد، با این حال هنوز مورد استفاده قرار می‌گیرد و دلیل آن این است که مزیت‌هایی را برای کشور تحریم‌کننده ایجاد می‌کند. از جمله مهمترین دستاورد تحریم‌ها برای تحریم‌کننده، شرطی کردن اقتصاد کشور هدف به یک عامل خارجی و ایجاد آثار روانی به منظور افزایش ریسک بازارهای داخلی است؛ به طوری که در بسیاری از موارد بدون هر نوع اعمال قدرتی و صرفا با ابزار رسانه‌ای آسیب‌هایی را به اقتصاد کشور هدف وارد می‌آورد. چرا که آثار روانی تحریم‌ها تاثیری به مراتب بیشتر از اصل تحریم‌ها دارد و این موضوع از آن جهت است که بازارهای اقتصادی به شدت تحت تاثیر انتظارات و عوامل روانی هستند. در واقع این انتظارات بازیگران بازار است که آینده بازار را می‌سازد و از این جهت زمانی که صحبت از تحریم‌های اقتصادی می‌شود، انتظارات بازیگران نسبت به آینده دچار تغییر می‌شود و نهایتا این تغییر دیدگاه در بازار نمایان می‌شود.

از آنجا جمهوری اسلامی ایران همواره و خصوصا در سال‌های پس از انقلاب اسلامی در معرض تحریم‌های گسترده آمریکا و نهادهای بین‌المللی قرار داده است، بیش از کشورهای دیگر در معرض این خطر قرار دارد. عمده تحریم‌هایی که علیه ایران شکل گرفته است، به منظور هدف قرار دادن درآمدهای ارزی کشور بوده که وابستگی به درآمدهای نفت مهمترین عامل آن بوده است. تحریم‌های اقتصادی علیه ایران به دنبال آن بوده‌اند که مانع از فروش نفت ایران شوند و در صورتی که ایران موفق به فروش شود، مانع از انتقال منابع ارزی به کشور شوند. از این رو دو دسته تحریم‌های نفتی و تحریم‌های بانکی مهمترین دسته از تحریم هایی بوده که علیه ایران وضع گردیده است. در نتیجه بازار ارز در کشور همواره به مساله تحریم‌ها واکنش نشان داده است.

دهه ۹۰ برای جمهوری اسلامی ایران دهه متفاوتی از بعد تحریم بوده و کشور همواره تحریم‌های مهم و متعددی به خود دیده است. تاکید بیش از حد بر وابستگی مشکلات به تحریم‌ها

و ایجاد بار روانی در جامعه نسبت به آن، تا حد زیادی منجر به شرطی شدن اقتصاد کشور نسبت به عامل تحریم شده است. پژوهش حاضر ضمن واکاوی مساله شرطی شدن اقتصاد به عامل تحریم و جنبه‌های روانی تحریم، به بررسی آثار آن بر نوسانات بازار ارز پرداخته است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که اثر تحریم‌ها بر نوسانات قیمت ارز در تمامی دهک‌ها معنادار و مثبت است. به این معنا که با افزایش بار روانی تحریم‌ها در دهه گذشته، همواره نوسانات بازار ارز به طور معنی‌داری افزایش یافته است و این موضوع شرطی شدن اقتصاد نسبت به مسائل خارجی را تایید می‌کند. شرطی شدن اقتصاد حسب موضوع پژوهش به این معناست که هر رفتاری از سوی طرف‌های غربی که منجر به بحث رسانه‌ای در خصوص تحریم یا ایجاد جو روانی ناشی از تحریم‌ها شود، منجر به ایجاد نوسان در اقتصاد ایران می‌شود. حتی رفتارهای مبتنی بر عملیات روانی مانند تحریم اشخاص غیر مهم، تهدید به تحریم‌های جدید و سایر موارد که در واقع هیچ اثر واقعی بر اقتصاد ندارد، آثار خود را بلافاصله در بازار ارز و در نتیجه کل اقتصاد کشور نمایان می‌سازد و این بدان معنی است که حتی اگر تحریم‌کننده به اهداف اصلی خود نرسیده باشد، در ایجاد فشارهای مورد نظر خود موفق عمل کرده است. در نتیجه پیشنهاد می‌شود تدابیری برای از بین بردن آثار روانی تحریم و از جمله کوچک‌سازی جنبه‌های روانی تحریم و بی‌اثر نشان دادن آن در دستور کار قرار گیرد. به‌طور خاص بر پیشنهادهای زیر حسب نتایج پژوهش تأکید می‌شود:

۱) نتایج پژوهش دلالت بر آن دارد که جنبه‌های روانی تحریم یک عامل تأثیرگذار بر بازارهای اقتصادی و ازجمله بازار ارز است. لذا هر نوع سیاست داخلی که در مواجهه با تحریم‌ها اتخاذ می‌شود یا به‌نوعی به تحریم‌ها ارتباط دارد، می‌بایست جنبه‌های روانی آن نیز مورد بررسی قرار گیرد.

۲) از آنجا که اظهار نظر مسئولین در خصوص تحریم‌ها دارای آثار روانی است و تاثیر خود را بر بازارهای اقتصادی می‌گذارد، لازم است تدبیری در اتخاذ سیاست واحد برای اعلام نظر در این خصوص اندیشیده شود.

۳) نتایج پژوهش دلالت بر آن دارد که اقتصاد ایران نسبت به جنبه‌های روانی تحریم خصوصا در مورد بازار ارز شرطی شده است و هر نوع سیاستی داخل و خارج از کشور که به تحریم‌ها

ارتباط دارد، مستقیماً آثار خود را بر اقتصاد ایران می‌گذارد. در خصوص موارد مربوط به سیاست‌های داخلی، در بندهای پیشین نکاتی پیشنهاد گردید. اما در خصوص موارد مربوط به خارج از کشور توصیه می‌شود:

- ✓ بر بی‌اهمیت بودن آثار تحریم‌ها و یا کم‌اثر بودن آن‌ها تأکید شود، به نوعی که برای فعالان بازارهای اقتصادی این امر مسلم شود که جمهوری اسلامی ایران در برابر تحریم‌ها مقاوم است.
- ✓ تأکید و برجسته‌سازی آمادگی جمهوری اسلامی ایران برای تعاملات دیپلماتیک با کشورهای اروپایی و درعین‌حال تأکید بر اولویت درجه دوم و سوم بودن آن‌ها

۴) در شرایط تحریمی برخی از محورهای اقتصادی دارای اهمیت ویژه‌ای هستند که از جمله آن‌ها می‌توان به ذخایر ارزی کشور، ذخایر طلا، فروش نفت و توسعه ارتباطات پولی و مالی با سایر کشورها اشاره کرد. هر نوع موفقیتی در این زمینه‌ها می‌بایست به طور برجسته بیان شود تا با بهبود فضای روانی جامعه، کمک بیشتری به مدیریت بازار ارز شود.

احصا و برجسته‌سازی سایر موضوعات که نقش مهمی در مدیریت آثار روانی تحریم دارند، به مانند توسعه روابط با کشورهایی به مانند چین و روسیه، کشورهای همسایه و منطقه‌ای می‌تواند موثر باشد و موضوع پژوهش‌های آتی قرار گیرد.

فهرست منابع

ابونوری، اسماعیل، امیر خانعلی‌پور و جعفر عباسی. ۱۳۸۸. اثر اخبار بر نوسانات نرخ ارز در ایران: Arch کاربردی از خانواده، پژوهشنامه بازرگانی. ۱۳(۵۰)، ۱۰۱-۲۰.

برزگر، ابراهیم، بختیاری، تهمینه. (۱۴۰۰). رسانه، ابزار امنیتی‌کردن جمهوری اسلامی ایران براساس چهل سال اسناد کنگره آمریکا. فصلنامه آفاق امنیت، ۱۴(۵۱)، ۱۲۷-۱۴۹.

سوری، امیررضا. ۱۳۹۶. ابهام در سرنوشت برجام و الگوی شکل گیری انتظارات روانی بازار ارز، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

علوی رضوی، سید یحیی، شهبازی، نجفعلی، احدی، محمدحسین. (۱۳۹۹). واکاوی مهم ترین عوامل مؤثر بر بحران ارزی سال ۱۳۹۷. فصلنامه آفاق امنیت، ۱۳(۴۸)، ۵۱-۷۶.

علوی، سید یحیی، جودکی، محسن. (۱۴۰۰). واکاوی نقش گروه ویژه اقدام مالی (FATF) در کارآمدسازی تحریم‌های یکجانبه امریکا (موردمطالعه؛ ایران). فصلنامه آفاق امنیت، ۱۴(۵۰)، ۹۵-۱۲۵.

کشاورز حداد، غلامرضا، اسماعیل ابونوری و طاهره جهانی. ۱۳۹۹. نااطمینانی درآمد نفت، تحریم‌ها و نوسانات متغیرهای اقتصاد کلان، پژوهش‌های اقتصادی ایران. ۲۵(۸۲)، ۱-۴۲.

کمالی دهکردی، پروانه. ۱۳۹۹. تحلیل اثر شوک ارزی، تحریم‌های اقتصادی و قیمت نفت بر بازار مسکن (با به‌کارگیری الگوی خود رگرسیونی برداری ساختاری Svar)، فصلنامه علمی نظریه‌های کاربردی اقتصاد. ۷(۴)، ۲۷-۵۶.

مروت، حبیب و علی فریدزاد. ۱۳۹۴. نقش انتظارات در شکل‌گیری نوسانات نرخ ارز، پژوهش‌های اقتصادی ایران. ۲۰(۶۴)، ۸۹-۱۱۵.

مهرآرا، محسن و پگاه شیرمحمدی. ۱۳۹۸. اثر درآمدهای گردشگری بر نابرابری درآمد با رویکرد رگرسیون پانل کوانتایل (مطالعه موردی: منتخب کشورهای درحال توسعه). مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۴.

نفیو، ریچارد. ۱۳۹۹. هنر تحریم‌ها؛ نگاهی از درون میدان. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

Baldwin, David A. 1985. Economic Statecraft. Princeton: Princeton University Press.

Biglaiser G.،Lektzian D. (2020).The effects of economic sanctions on targeted countries' stock markets. International Interactions .Empirical and Theoretical Research in International Relations.Volume 46 ،2020 - Issue 4

Blanchard, Jean-Marc F., and Norwin Ripsman. 1999. "Asking the Right Questions: When Do Economic Sanctions Work Best?" Security Studies 9(1/2): 219–53.

Flavius Caba Maria ،Radu -Cristitian،2020. "The impact of international economic santions on national economic. The Iran Republic Of Iran،" university Bucharest of Economics.

Galtung, Johann. 1967. "On the Effects of International Economic Sanctions: With Examples from the Case of Rhodesia," World Politics 19(3): 378–416

History and Current Policy, 2nd ed., 2 vols. Washington: Institute for International Economics.

Hufbauer, Gary C., Jeffrey J. Schott, and Kimberly Ann Elliott 1990. Economic Sanctions Reconsidered:

Hufbauer, Gary C., Jeffrey J. Schott, and Kimberly Ann Elliott 1990. Economic Sanctions Reconsidered:History and Current Policy, 2nd ed., 2 vols. Washington: Institute for International Economics.

Lacy, D., & Niou, E. (2004). A Theory of Economic Sanctions and Issue Linkage: The Roles of Preferences, Information, and Threats. Journal of Politics, 66, 25-42.

Lacy, Dean and Emerson Niou. 2004. "A Theory of Economic Sanctions and Issue Linkage: The Roles of Preferences, Information, and Threats." Journal of Politics, 66, 25-42.

Laudati D.،Pesaran M. H. (2021). Identifying the Effects of Sanctions on the Iranian Economy using Newspaper Coverage. arXiv:2110.09400v1 [econ.GN] 4 Oct 2021

Martin, Lisa L. 1992. Coercive Cooperation: Explaining Multilateral Economic Sanctions. Princeton: Princeton University Press.

Masters, J. (2019). *What Are Economic Sanctions?* Council on Foreign Relations.

Masters, Jonathan. 2019. "What Are Economic Sanctions?," www.cfr.org/: Council on Foreign Relations ,

Morgan, T. Clifton. 1990. “Issue Linkage in International Crisis Bargaining.” American Journal of Political Science 34(2): 311–33.

Roger Koenker; Gilbert Bassett, Jr(1978),. Econometrica, Vol. 46, No. 1. pp. 33-50. Economic Journal, 787-816.